

**ÂRİF-İ BİLLAH MEHMED ES‘AD DEDE
EFENDİ
(ES‘ADNÂME)**

AHMED AVNÎ KONUK

Hazırlayanlar
Mine Kara-Duygu Kara
Emine Kara

2020

Önsöz

Hüseyin Vassâf Bey'in, Es'adnâme isimli biyografi niteliğinde ki eserinin bir parçasının ele alındığı bu çalışma; Ahmed Avnî Konuk'un Hüseyin Vassâf Bey'e gönderdiği mektuplardan oluşmaktadır.

Eser, iki kısmı müctemildir. İlk kısımda Avnî Bey, mürşidini genel olarak tanıtmış ve bazı menkıbelerinden bahsetmiş, ikinci kısımda ise Vassâf Bey'in ricası üzerine bazı menkıbelerle birlikte Cemâl Bey'in kendisine gönderdiği mektubu eklemiştir. Es'adnâme'de Avnî Bey'in anlattığı kısımlar Vassaf Bey'in gönderdiği teşekkür mektubuyla birlikte 47 sayfa tutmaktadır. Avnî Bey'in yazdıklarının ele alınması nedeniyle Es'adnâme isimli eserin diğer kısımları hariç tutulmuştur.

Ragıp Paşa Kütüphanesi (Yeni eserler kısmı)'nda 3287/1293 numarayla kayıtlı nüshanın Milli Kütüphane'de bulunan mikrofilminden (A-1569) faydalanılarak çeviri yazısı yapılmıştır.

Silinmesinden dolayı okunamayan bazı kelimeler ve cümleler olmuş, konu bütünlüğünü bozmaması nedeniyle cümlelerde okunamayan kelimelerin galebe etmesi durumunda muhtevaya eklenmemiştir.

Dikkatimizden kaçan ve hatamızdan kaynaklanan, yanlış okunmuş kelimeler, kullanılması gereken harf yerine benzer harf kullanımı vb. hatalara rastlanılabilir. Bu yanlışlıklar, tesadüf edildikçe düzeltilecektir.

Mehmed Es'ad Dede Efendi Hazretleri

Sâhib-i makâm-ı istikâmet, numûne-i uluvv-i himmet, şem‘-i âlem-i tevîk, rûkn-i Ka‘be-i tahkîk olan o merd-i meydân mücâhede-i vera‘ ve takvâ ve zühd ve ma‘rifette yegâne-i zamân idi. Tarîkatta sâhib-i temkîn, velâyette sâhib-i makâm, firâsette hubb-i adîl ve ilm-i ma‘rif ve hakâyıkta misâl-i nâyâb idi. 1259 hicrî, 1257 rumî senesinde Selânik‘te Kâdî Abdullah Mahallesinde tevellüd etmiştir. Pederleri tüccârdan Receb Efendi nâmında bir zât idi. Tahsîl-i ibtidâîyi ve ezcümle lisân-ı Farisîyi Selânik‘te sûret-i husûsîyede bir muallimden tedrîs edib on altı yaşında iken, o vaktin teşkilâtına göre Selânik‘te mevcûd olan mâliye kalemine mülâzemet-i devam etmişler, beş sene sonra 1280 tarihinde ulûm-i dîniyye tahsîli emelîyle Der-saâdet‘e gelip Fâtih civârında Yeni Hamâm Caddesinde kâin Çayırılı Medresesi‘ne girmişlerdir. Ve ulûm-i Arabîyi müderrisden Hoca Şevket ve Gelibolulu Hoca Âdil Efendiler‘in halka-i tedrisinde bi‘t-tahsîl icâzet almışlardır. (Bu malûmâtı bizzât Fakîr‘e sicil-i varakaları imlâ ettirdikleri esnâda zaptetmiş idim.) Kendileri Selânik‘te müteahhil olduklarından ba‘dehû harem-i âlîleri İstanbul‘a gelir ise de hukûk-i zevcîne âid vazîfe-i şer‘iyyenin ifâsında ki aczlerini bi‘l-beyân tekrâr Selânik‘e avdet etmesini emretmişler. Ve harem-i âlîleri ise her bir hâle râzı olup mahzâ kendileriyle teşrîk-i hayât arzûsunda olduğunu söylemiş ise de Hazret emr-i şerîata muhâlefet edemeyeceğini sûret-i kat‘iyyede beyân ve behemehâl Selânik‘e avdet etmesini emr buyurmaları üzerine mûmâ-ileyh bi‘l-bükâ iftirâka mecbûr olmuştur. (Emr-i talâkın adem-i imtizâcdan değil, bu tarzda vâki‘ olduğu Dede Efendi Hazretleri bir münâsebetle Medrese‘de bulunduğu sırada Fakîr‘e böylece beyân buyurdular.)

Yine bir gün buyurdular ki: “Bu Medrese‘de son def‘a olarak girdiğim halvetden Hazret-i Şeyh-i Ekber‘in işâreti üzerine çıktım. Halvette vâkıamda bir derya zâhir oldu. O deryada geşt ü güzâr eden bir geminin içinde idim. Gemi yelkenli idi. Gemi içinde Cenâb-ı Şeyh-i Ekber zâhir olup buyurdular ki: *“Bu deryâyı gördün â, yelkeni aç, gemiyi rûzgâra tâbi‘ kıl ve halvetten çık.”* Çıktım; artık halvete girmedim.”

Yine bir gün Fakîr‘e, Cenâb-ı İmdâdullah (k.s.) hazretlerine sûret-i mülâkâtlarını hikâye buyurdular ki: “Ramazân-ı Şerîf‘in aşr-ı ahîrinde harem-i şerîfde i‘tikâfa girdim. Kâffe-i havâtırı nefy ettim. Yalnız bir hâtıra mündefi‘ olmadı. O da bu idi ki: [Sene-i merkûmede Mekke-i Mükerrrem ile Medîne-i Münevver‘e arasına urbân musallat olmuş idi. Acaba bu tasallutun indifâ‘ıyla yol açılıp Medîne-i Münevver‘e gidebilir miyim?] O kadar sa‘y ettiğim halde bu hâtırayı def‘ edemedim. Yakaza hâlinde iken mahall-i i‘tikâfda bir pîr-i nûrânî zâhir oldu. Şemâil-i şerîfesine dikkat ettim. Aslâ görmediğim bir zât idi. Fakîr‘e hitâben buyurdular ki: *“O hatırayı nefy et ve ba‘de‘l-hâc Medîne-i Münevver‘e‘ye müteveccih ol ve esnâ-i râhda müşkilâta tesâdüf ettiğin vakit bize teveccüh eyle.”* Bu sözleri söyledikten sonra yine mahall-i i‘tikâfda gâib oldular.”

Mekke-i Mükerrreme‘deki meşâyihî tefahhus lâzım geldi. Vaktâki Cenâb-ı İmdâdullah‘a mülâkî oldum, i‘tikâfda zuhûr eden zât olduğunu anladım.

İmdâdullah (k.s.) hazretlerinin mülâkâtından sonra bir gece âlem-i ma‘nâda kendilerini onların huzûrlarında görüp, O hazret Tarîkat-ı Çeştîyye mahsûs tâc u hırkâyı giydirerek hilâfet vermişler, hâzır olan müridlerinden birisine hitâben: “Kalk dolaptan bizim *İrşâdü‘l-Mürşid* risâlemizden otuz nüsha getir!” buyurmuşlar. Ve otuz nüshayı kendilerine vermişler. Biraz sonra haremde bir tabak helvâ gelmiş, yemişler. Ertesi günü bu rû‘yânın sıdk veya kizbinden tereddüd buyurdularından “Ya Velîyüddîn ya Şefîyyüddîn olacak ism-i şerîfleri hâtırımda kalmadı.” Bu rû‘yâyı onlardan birisine söylemişler onlar dahi bu rû‘yâda kizb eseri yoktur,

sâdıktır; hemen şimdi tâc u hırkâ tedârik edip huzûr-i Hazret'e gidelim ve mes'eleyi arz edelim demeleri üzerine öyle yapmışlar. Cenâb-ı İmdâdullah, kendilerine rû'yâ söylemeye niyet olunduğu sırada mübârek parmaklarını dudaklarına görürerek sükût işareti vermişler ve "Aldığınızı getiriniz." buyurmuşlar. Tâc u hırkâyı huzûr-i âlilerine vaz' ettikten sonra Dede Efendimiz hazretlerine ilbâs buyurup onlara hilâfet i'tâ buyurmuşlar ve müridlerinden birine otuz nüsha getirttikleri, *İrşâdü'l-Mürşid* risâlesini de ihsân buyurmuş idiler.

"Yazma ve nâdirü'n-nüşha pek kıymetdâr olan bu kitâbların ziyâ'ı, Dede merhûmu ve âlem-i irfânı dilhûn etmiştir." İbâresi müsâdif-i nazar-ı Fakîr oldu. Bu ma'nâyâ dâir bildiğim ma'lûmâtı arz edeyim:

Mevlevîhânenin muhterik olduğunu ertesi sabâh haber alabilmiş idim. Dâireden doğru oraya gittim ve orada ihvânımızdan Cemâl Bey'i gördüm. Dede Efendimiz hazretlerini aradık. Medrese'de, bir aralık Hazret'in hizmetinde bulunan Sırrı Dede orada idi. Medrese'ye teşrîflerini söyledi. Harîktan kurtulan yedi, sekiz cild kitâb ile bir yâzma Kelâm-ı Kadîmî alıp Sırrı Dede, Cemâl Bey ve Fakîr, bir arabaya râkiben Medrese'ye geldik. Pek sevdiği kitâblarının ziyâ'ından hâlsiz olmasından dolayı O hazreti, son derece müteessir bulacağımı zannetmiş idim. Hazret'i ta'ziyye için zihnimde kelimât-ı münâsibe ihzâr ediyordum. Vaktâki hücrede huzûr-î şerîflerine dâhil oldum; ikinci namâzına abdest almak üzere kollarını sıvâmış olduğu hâlde ayakta buldum. Mübârek ellerini öpüp kelimât-ı ta'ziyyeye başlar başlamaz, sözümü kesip buyurdular ki: "Dünyânın hey'et-i mecmû'unun ehemmiyeti yoktur. Birkaç kitâbın nesi olur. Zannedirim sen Dergâh'a kadar gittin. Ben sana Medrese'de olduğumu Tevfik Bey'le ihbâr etmiş idim. Sana haber vermedi mi?" Bu sözü öyle şen u şâtır ve kemâl-i beşâsetle söylediler ki: Fakîr'in, gönlümde ki teessürden dahi eser kalmadı. Ve Hazret'i hiçbir vakit o günkü gibi mesrûr ve şâdân bir halde görmedim.

Binâenaleyh O deryâ-yı mazâyık u maârif kitâbların ihtirâkından asla dilhûn olmamış idi. Yalnız diğer bir zamânda kabîlinden hasbihâl olarak harîktan bahs olunduğu sırada "Küre-i arz üzerinden on, on beş cild kitâb mahv oldu. Zîrâ bu kitâblar müelliflerinin hatt-ı destleriyle muharrer olup istinsâh edilmiş idi. Fakat bu da mahall-i teessûf değildir. Murâd-ı İlâhî böyle imiş. Eğer Cenâb-ı Hakk dilerse onların münderecâtını birine ilhâm edip yine yazdırır." buyurmuşlardır.

Vâris-i irfân-ı Muhammedî olan o veliyy-i zî-şân, şâkirdânını rıfk ve salâhiyetle ve gâyet hakîmâne terbîye buyururlar idi. Bir cum'a günü, ihvânımızdan birisi hücreye geldi. Cum'a namâzı ile Mesnevî-i Şerîf dersinde bulunmamış idi. Mangal başına oturup emirleri vechile çayı pişirmek için pul şişeyi aramakta idi. Odada eşyâ-yı muhtelifenin vaz'ı perîşânîlerine munzam olan loşluk içinde bir türlü şişeyi bulamıyordu. Hazret diğer bir şişenin yerini göstererek onunla pişirmesini emr buyurdu. Çay pişti, içildi. Şişeyi arayan zât bi'l-âhire onu kenâra yatmış olduğu halde buldu. "Efendim şişeyi şu vaz'iyette ihtifâ etmiş bir halde buldum." dedi. O Hakîm-i İlâhî tebessüm ederek buyurdular ki: "Bak işte şişe sana nasîhat edip diyor ki: Ben secde ettim, ateşten kurtuldum, eğer sende benim gibi ateşten halâs olmak ister isen secde et!"

Fakat ihvânımızdan Nazmî Kaptan (r.a.) ile pek husûsi ba'zı cilveleri var idi. Bir cum'a günü Mesnevî-i Şerîf dersini ikmâlden sonra Fâtih'ten hücreye gelmiş idi. Hazretin son zamânlarında vücûd-i şerîfleri pek ziyâde nehâfet kesb etmiş ve nefes darlığı ıztırâb vermekte bulunmuş idi. Hücreye vürûdu müteâkib bilâ tekellüm mangal başına oturdular. Ve pek muztârib oldukları vech-i mübâreklerinden belli idi. Kaptan (r.a.) hücrenin umûr ve

mesâlihini tanzîm ile meşgûl olduğundan ba'zı şeyler istizânına başladı. Hazret "Sabret biraz dinleneyim." buyurup, yine kendi hâllerıyla meşgûl oldular. Ve Nazmî Kaptan dahi sükût ile oturdu. Izdırâbları sâkin olduktan sonra buyurdular ki: "Kaptan pek acıldır, hâlden anlamıyor. Evvelki günde böyle yaptı. Bende kaldırıp mâşâyı fırlattım." Gülerek, "Kaptan ne kaçıyordu! Darıldın mı Kaptan?" Kaptan, (r.a.) Baba Kemâl Cündî hazretlerinin şu beyt-i şerîfiyle cevâb verdi.

گر دلت بشکست دلبر تسلی افزون کن کمال** کز شکست جام مجنون قصد لیلای دیگرست
Gönlünü dilber kırarsa mestliği artır (Kemâl); Kâse-i Mecnûn 'u Leyla 'nın kırarken kasdı var!

Kaptan'ın bu cevâb-ı ârifânesi üzerine Dede Efendi hazretlerinin çehre-i nurânilerinde eser-i muhabbet ve vakâr zâhir oldu.

Yine bir cum'a günü Mesnevî-i Şerîf dersinden sonra Medrese'ye avdet olundu. Yeni Kapı Mevlevîhânesi Dergâhı'ndan Şükrü Dede ve İsmâil Dede Efendiler ve ihvânımızdan merhûm Mihrî Efendi ve diğer bir iki zevât hücrede idiler. Bir aralık gönlüme geldi ki: "Hazret'in destârları sikke-i şerîfleri biraz küçük düşmüş, biraz daha büyücek olsa idi. Sîmâyı âlîlerine daha münâsib olacak idi." Bu hâtırayı müteâkib Hazret, Mihrî Efendi'ye hitâben "Mihrî Efendi senin boyun uzundur. Kalk şurada râfda birkaç sikke-i şerîf var. Onları al bana getir." buyurdular. Mihrî Efendi derhâl emr-i âlîlerini infâz eyledi. Hazret sikkeleri birer birer muâyeneden sonra bir tanesini mübârek başlarına koyup Fakîr'e hitâben "Bu daha büyük değil mi?" buyurdular. Ba'dehû Şükrü Dede'ye "Bu sikkeyi al destârı buna sar." dediler.

Cemâl Bey birâderimizden menkûldur ki, huzûr-u şerîflerinde bulundukları esnâda Hazret'in keyifsiziliğinden dolayı müteesir bulunur. "Hazret irtihâl ederse bizi kim terbiye eder. Ve bizim hâlimiz ne olur." diye düşünürmüş. Bu hâtırayı müteâkib Dede Efendimiz hazretleri tebessüm ederek: "Merak etme yine görüşürüz." buyururlar imiş. Fi'l-hakîka da öyle olmaktadır. Fakîr de kendi nefsinde bi'd-defaât vâki' oldu. Müşkil vukû'unda Hazret âlem-i ma'nâda zâhir olup âlem-i şehâdetle imiş gibi hall buyururlar.

Vâkıf-ı esrâr-ı ilahî olan Dede Efendimiz, Cemâl birâderimize "Sakin benim kabrimin üzerine taş koydurma!" diye bi'd-defaât tenbih buyurmuşlar. Ba'de'l-întikâl kabri şerîflerinin levâzımını fi'l-hakîka Cemâl Bey birâderimiz tarafından tedârik olunmuş ve emr-i âlîleri vechiyle taş vaz' edilmemiştir.

Dede Efendimiz hazretleri irtihâllerine altı, yedi ay kala âlem-i şehâdetle olan râbita-ı suveriyelerini yavaş yavaş kat' ve umûru dünyeviyyelerini peyderpey tesviyeye başlamışlar idi. Ezcümle kitâb celb buyurdıkları Hindistan'da Bombay'da mukîm *Hân Sâhib Mirzâ Melikü'l-Kitâb Şîrâzî* nâmında ki kitâbcıya yazdıkları Fârsü'l-ibâre mektûb bu hâlin burhânıdır.

Mektûbun sûreti ber vech-i âtîdir.

[قبلة محترم فاضل اکرم دام مجده]

لله الحمد و المنة پیش از عید اضحی چند روز کتاب ها رسیده است ولیکن من بوابور ایتلیا قیاس کرده بودم که بعد چهل روز از نامه رسیده شود برای آن پیش از عید رسیدن نامه شما اخبار داده بودم و از کتابها رسیدن تحریر نا کرده شد و آن کتابها بیووسته انگیز با نامه برابر رسید همه کتابها بتمامها رسیده است مگر غیاث اللغة بیوسته فرستاده شد نوشته اید نرسید آن غیاث اللغة را ارسال فرمایند آن تفسیرکه فرستاده اید درینجا قیمتی ندارد زیرا کتب ایران درینجا بسیارست و قیمت ندارد اعاده کرده شد بدراهم آن و ۳ جنی انگلیز

بېستۀ انگليز فرستاده شد هفت عدد مسنوی مولانا جلال الدين رومی معه كشف ابیات با پوته ارسال فرماييد
و تعجيل كنيد و صلى الله على سيدنا محمد و من احبه محرم الحرام
۱۳۲۹

مسنوی خان در جامع سلطان محمد خان
محمد اسعد المولوی]

İrtihâllerine tamâm kırk yedi gün kala Kâsımpâşâ'dan Fakîr'e inâyet buyurdıkları bir mektûb-i şerîflerinin nihâyetinde, *Hüve'l-Hallaku'l-Bakî* ibâresiyle iftirâk-ı sûrîlerine işâret buyurmuş idiler. Mektûb-i şerîfin sûreti ber-vech-i âtîdir.

“Vâlîde Hastahânesi'nde ber-reh sûret-i itinâ muâyene olundum. Sad hezâr hamdu senâ ber-reh Hâlık-ı arz u semâ Cenab-ı Kibriyâ'ya olsun ki, havf etmekte olduğum böbrek marazı olmadığı gibi sâir bir maraz dahi olmadığı tebeyyün etti. Ancak emrâz kadîme-i âciziyyeden dıyk-ı nefes, kesret-i balgam, za'f-ı beden, dîzânteri bulunduğu, bunlar dahi tedâvi olunmakta olduğu, lilahî'l-minne günbegün sıhhat-i efzûn olmakta olduğu. Dün akşam, birkaç gün mukaddem Üsküdâr'da harîk vâki' bulmuş olduğu istimâ' ettim. Kalbim Mihrî Efendi'ye bir gûne zarar olmadığına şehâdet etti. Dâîlerine posta vâsıtasıyla tebşîr buyurmaları ve serî'an irsâl eylemeleri niyâz ve temennâsı siyâkında tahrîr ve takdîm kılındı.

Ve Hüve'l-Hallaku'l-Bakî

1327 - Ed-Dâ'î – Mehmed Es'ad el-Mevlevî

Kezâ: 1327 târîhli Mektûb-i Şerîflerinde dahî:

دردم نهفته به ز طیبیان مدعی ** باشد که از خزانه ی غیبش دوا کنند

Beyt-i şerîfleriyle tedâvî-i itibbâdan bir fâide hâsıl olmayacağını imâ buyurmuşlar idi. Fî'l-hakîka 1329 sene-i hicriyesi şa'bân-ı şerîfinin evâilinde keyifsizlikleri ziyâdeleştî. Bu esnâda artık hücrelerine gelemeyip Kâsımpâşâ Dergâhı'nda bulunurlar ve orada gâh gezerler, gâh yatarlar idi. Dergâh-ı mezkûr post-nîşini Seyfeddîn Efendi ile vâlîde-i muhteremlerinin O hazretin te'mîn-i istirâhat ve tedâvîleri husûsunda ki gayretleri sezâ-vâr-ı takdîrdir. O merd-i Hudâ onlar hakkında çok duâ ettiler.

Ve dergâh-ı mezkûr dedegânından Receb Dede'nin hüsn-i hizmetlerinden dahi beyân-ı memnuniyet buyururlar ve duâ ederler idi.

Şa'bân-ı şerîfin dokuzuna müsâdif olan cum'a günü ziyâret-i âlîlerine gittim. Kendileri şeyh daîresinde mefrûş bir yatakta arkalarını dayayıp, nîm oturmuş bir hâlde idiler. Rahatsızlıklarını istifsâr ettim. Buyurdular ki: “Tecelliyât-ı celâliyye, cemâle mûnkalib olmaya başladı. İnşâallah ya pazartesi yâhûd salı günü ayağa kalkıp gezdiğime daîr sana haber gönderirim.” Hâlbuki Fakîr kendilerini pek zaîf ve nâ-mizâc bir hâlde gördüğüm için kalben buna ihtimâl vermemekle berâber, bu kelâmın vechini de teferrûs edemedim. Ma'nâsı sonra zâhir oldu. Ya'nî O hazret pazartesi günü irtihâl buyurdu. Ve emr-i tedfîn salı günü icrâ kılındı. Ve pazartesi günü fî'l-hakîka Kadrî Dede ezânî sâat yedi sekiz raddelerinde dâireye gelerek, Fakîr'e irtihâllerini haber verdi.

Yevm-i mezkûrda Hazret'in yanına birtakım ilâç şişelerini dizilmiş gördüğümde bu hâtıra geldi ki “Yâ Rabb senin câhil kulların hastalandıkları vakit birtakım ilâclardan imdâd umârlar. Âriflerin dahi şeklen onlar gibi yapıyorlar. Bunları tefrîk etmek ne kadar müşkildir.” Bu hâtırayı müteâkib Hazret ilâç şişelerinden birisini mübârek elerine alıp Fakîr'e hitâben buyurdular ki: “Bunlar hicâbdır, şâfi Hakk'tır.” Ol emirde dil-i âgâhın havâtıra ıttılâ' şeref-i sohbetiyle müşerref olanlar indinde müsellemdir. Bu bir iki def'a misâl olarak zikr olundu.

Bir gün ihvânımızdan merhûm Mihrî Efendi ile berâber hücrede Dede Efendimiz'in huzûr-i şerîflerinde bulunuyor idik. Kendilerinin *Pamuk Kız* ta'bir buyurdıkları bir kedileri olduğu ihvânca ma'lûmdur. Bu hayvancağız münâsebetiyle kedilerin ahvâlinden bahs açıldı. Mihrî Efendi kendilerinin dahi kedileri olduğundan ve onların ahvâl-i acibesinden bahsetti. Hazret buyurdular ki: "Bir zamânda bu hücrede benim iki kelim var idi. Birinin ahvâli pek acib idi. Geceleri ayak ucumda yatar ve dışarıda kalsa kapının rezzesini tahrîk ederek içeriye almamı ihtâr eder idi. Hâlbuki aklen kapının rezzesine bir kedinin yetişip tahrîk edememesi lazım gelir idi. Bir akşam odaya girdim, bir tarafa yatmış imiş, göremedim, üzerine basıvermişim. Fenâ hâlde haykırdı. Ve söylenerek dışarıya çıktı. Bir daha gelmedi. Mevsim yaz, gece sâat beş idi. Fakîr Kurân-ı Azîmü's-şân tilâvet etmekte idim. Hücrenin kapısı kilitli olduğu hâlde oda içinde iki şahıs peydâ oldu. Birinin elinde fener var idi. "Ne istersiniz?" diye sordum. "Seni huzûr-i şer'e da'vet için geldik." dediler. Huzûr-i şer'e vâki' olan da'vete karşı bi't-tabî i'tirâz olunmayacağından "Pek a'lâ gidelim." dedim. Ve Kelâm-ı Kadîm'i kapayıp onlarla berâber hücreden çıktık. Onlar önde Fakîr arkada doğru Zeyrek'te Kilîsâ Câmî-i şerîfine gidildi. İçeriye girdik bir mahalde bir kürsî üzerinde birisi oturmuş ve birtakım kimseler halka olup oturmuş idiler. Halka ortasında bizim kedi oturmakta idi. Fakîr'i halka ortasına da'vet ettiler. İcâbet ettim. Kedi tebdîl ile insan sûretine mütemessil oldu. Hâkim Fakîr'e hitaben: "*Sen bunu incitmişsin, seni huzûr-i şer'de da'vâ ediyor.*" dedi. Bu mükâleme lisân-ı Arabî üzerine cereyân etmekte idi. Bende cevâben "Bu hâl ancak hatâ olarak vâki' oldu. Hâlbuki [رفع عن امتي الخطاء والنسيان] hadîs-i şerîfi mûcibince bir müslim hatâ ve nisyândan dolayı şer'ân mûâhaze olunmaz." dedim. Hâkim sağ tarafında oturan bir zâta teveccüh ile "*Sen Resûlallah (s.a.v.)' den böyle bir hadîs-i şerîf istimâ' ettin mi?*" diye sordu. O zât dahî: "Evet [رفع عن امتي الخطاء والنسيان] hadîs-i şerîfi fem-i saâdetten işittim. Bu hadîs sahihdir." buyurdu. Hâkim ba'dehû kediye dönüp "*Bir müslim bu hadîs-i şerîf mûcibince hatâdan dolayı muâheze olunamaz. Da'vân mesmû' değildir.*" dedi. Bu def'a Fakîr Hâkim'e hitâben dedim ki: "Benim da'vâmı da istimâ' ediniz." "Da'vân nedir?" dedi. Dedim ki: "Ben bunu ale'l-âde bir hayvân zannıyla hücreme kabûl etmiş idim. Bu ise kedi sûretine mütemessil olan bir cinnî imiş. Cinsiyye-i muhâlifîyyenin bir hücrede ikâmeti câiz değildir. Min Ba'dehu hücrede ikâmetine iznim yoktur, terk etsin." Hâkim, kediye tevcîh-i hitâb ile "*Seni hücresinde istemiyor. Behemehâl orasını terk etmen lâzımdır.*" dedi. Kedi kırk gün mühlet istedi. Hâkim, re'yimi sordu, kırk gün misâferetine icâzet verebilirim." dedim. Muhâkeme bitti. Kendimi hücrede elimde Kelâm-ı Kadîm olduğu hâlde buldum. Gittiğimi biliyordum. Fakat nasıl geldiğimi bilemedim. Ondan sonra o kediye yevmî bir ciğer tahsis ettim. Kırk gün yakın olmaya başlayınca kedinin tüyleri kıvrılmaya başladı. Kendisinde hastalık gibi bir hâl zâhir olduğundan artık bir ciğeri yiyemez oldu. Kırk günün hitâmında öldü. Esna-i muhâkemedede hadîs-i şerîfi nakleden sahâbe cinnî imiş. Elhamdullillah ki bu hadîs-i şerîfi ashâb-ı kirâmdan bulunan bir zâttan istimâ' ettim. Tâbi'înden oldum. Tebessüm ederek: "Siz de benden dinlediniz, tebe'-i tâbi'den oldunuz." buyurdu. الحمد لله على ذلك Ba'dehû bize tâife-i cinnin tarzı maîşetleri ve ömürleri, vefâtları ve sâir halleri hakkında birtakım ma'lûmât verdiler. Ve gülerek buyurdular ki: "Tâife-i cin bize müftîlik tevcîh etmek istediler. İnsânlar arasında müftî olmak istedim. Muhâlif cinsim olan bir kavim arasında müftîlik kolay mı? Cenâb-ı Hakk'a yalvardım, beni kurtardı."

Hakkı Bey isimde ki ihvânımızdan birinden menkûldür ki:

“Fakîr, defterdârda mukîm bulunur ve her sabâh mektebe gitmezden evvel Dede Efendimiz’in hücrelerine erkenden gidip, *Pend-i Attâr* okur idim. Bir sabâh su iktizâ etmiş idi. İstihâmâ teşebbüs olursa ders fevt olacak idi. Hâlbuki dersin adem-i fevti pederim tarafından ekîden tenbîh buyurulmuş olduğundan tercîyi istihâmâm ile terk-i derse cesâret edemedim. “Ne yapayım zarûret var.” Ba‘dehû istihâmâm ederim deyip derse gittim. Hücreye bi’l-vusûl mübârek ellerini öptüm. “*Geldin mi, otur bakalım.*” buyurdular. Şâkirdlerine kahve ve çay ikrâmı âdet-i seniyyeleri olduğundan ve bu hizmet ihvân tarafından bizzât icrâ edildiğinden şuna buna el sürmeye başladığımda “*Sen otur, onları bana ver, ben pişireyim.*” buyurdular. Ve çayı pişirip Fakîr’e inâyet buyurdular.

Mübârek çehrelerinde adem-i hoşnûdi alâmeti var idi. Ba‘dehû buyurdular ki: “*Bugün Pend-i okumayalım, teberrûken râftan şu kitâbı al, açtığın yerden okuyuver. Ben dinleyeyim.*” buyurdular. Fakîr emirlerini infâz ettim. Kitâbın bir yerini açıp okumaya başladım. Münderecâtı şerîfesi gusl-i tahârete müteallik idi. Hazret tahâretin fezâîlini teşrîh buyurmaya ve bu münâsebetle Fakîr’in hâlini tavzîhe başladılar. Hicâbımdan terlere müstağrak oldum. Mübârek yüzlerine bakamayacak bir hâle geldim. İzâhât-ı âlîlerini ikmâlden sonra “*Haydi hamama gidiver*” buyurdular.

1329 sene-i hicrîsi şa‘bân-ı şerîfinin onuncu gününe müsâdif olan pazar günü emr-i âlîlerine imtisâlen Medrese’de ki kitâbların, Behcet Efendi Hazretleri tarafından Tâhir Ağa Dergâhı’na nakline muâvenet olmak üzere sabâhleyin Fakîr ve alây eminliğinde mütekâid Cemâl Bey dergâh-ı mezkûrde bulunmakta idik. Abdulhay Efendi gelip Dede Efendimiz Hazretlerinin hastalığı müştedd olduğu haberini getirdi. Bi’l-müzâkere emr-i nakilden ferâgatle Hazret’in ziyâretine gitmek münâsib görüldü. Fakat Behcet Efendi hazretlerinin bir sebeble teahhurları îcâb eyledi. Vaktâki Kâsımpâşâ Dergâh-ı Şerîfi’ne gidildi. Şeyh dâiresinde bahçeye nâzır olan odada yatak içinde Hazret’i arka üzere yatmış bir hâlde bulduk. Bizi görünce gâyet zaîf bir sadâ ile “Biz gidiyoruz.” buyurdular. Teesürümüz kalb-i şerîflerine aks edince akabînde “Hep gideceğiz.” Hitâbıyla bizim dahi misâfir olduğumuzu ihtâr buyurdular.

Abdulhay Efendi, Cemâl Bey ve Fakîr ayak uçlarına dizilip oturduk. Hazret’in vücûdunda pek ziyâde harâret var idi. Receb Dede muttasıl, mübârek ellerine bezi sirkeye batırıp vaz‘ etmekte idi. Bir müddet sonra gâyet zaîf bir sadâ ile “Cemâl Bey sen çarşı içinde Penciler Hanında Hâcî Rızâ Efendi’yi bilirsin. Onda bir top hâcî kefeni vardır. Bizden selâm söyle ve o kefeni al, gel.” buyurdular. Merhûm Cemâl Bey’de sâika-i pîri ile kulakları biraz ağırca işittiğinden bu sözleri anlayamadı. O hâlette Hazret’in üzülmemesi maksadıyla Fakîr kıyâm ettim. Mübârek çehrelerindeki alâmete nazaran müstağrak-ı maâsi olan bu Fakîr’in o hizmet-i mukaddesede istihdâmı hoşlarına gitmediklerini teferrûs ettim. Ve derhâl hicâb ile oturdum. Biraz tevakkuf buyurduktan sonra Fakîr’e “Haydi sen kalk, doğru Behcet Efendi’ye git ve onu al. Bir arabaya râkiben Rızâ Efendi’ye gidip kefeni alarak geliniz.” Derhal Tâhir Ağa Dergâh-ı Şerîfine gelip keyfiyeti Behcet Efendi hazretlerine arz ettim. Emirleri vechiyle bir arabaya râkiben çarşıya gidip Hâcî Rızâ Efendi’ye keyfiyeti anlattık. Ve kefeni alıp Kâsımpâşâ Dergâhı’na geldik. Yevm-i mezkûrda Hazret pek ziyâde ıztırâb içinde idi. Receb Dede’nin hedemâtı şâyân-ı zikrdır. O sırada Hâfız Ahmed Efendi isminde birisi geldi. Hazret bu toptan kaç kefen çıkabileceğini ona sordular. Ölçtü, dört kişilik kefen olur dedi. Lütfen ve

inâyeten bir tâkımını Behcet Efendi hazretlerine bir tâkımını merhûm Cemâl Bey'e, bir tâkımını da Fakîr'e bahş buyurdular. Ve Hâfız Ahmed Efendi'ye "Benimkini kesiniz." buyurdu. O zât dahi huzûr-i şerîflerinde kefeni kesip ihzâr etti. Ba'dehû bir ufak çekmecelerini Receb Dede'den istediler. Kendilerine hizmeti sebk eden Dedeleri huzûr-i şerîflerine celb eylediler. Çekmeceyi açıp onlara mangır tevzîh buyurdular. Ve helâlleştiler. Ara sıra şiddet-i maraz tahfif eyledikçe arkalarını yastığa dayayıp oturdukları da vâki' oldu. Akşam oldu. Namâzları edâ ettik. Hazret odanın hücrelere nâzır olan pencerelerinin önündeki minder üzerinde yatmakta ve Behcet Efendi hazretleriyle Fakîr de oda kapısının hizâsında ki duvar dibindeki sandalyelerde oturmakta idik. Fakîr, gizlice Behcet Efendi hazretlerine lokmaya ihtiyâc olduğunu arz ettim. Onlar dahi "Fakîr'de bunu düşünüyordum, şimdi dışarıya çıkıp hafif bir şeyler tedârik ederiz." buyurdular. Bu mukâleme kulaktan kulağa vâki' olmuş idi. Hazret ile aramızda ki mesâfenin bu'du dahi dört, beş metre kadar idi. Zaîf bir sadâ ile Receb Dede'yi çağırdılar. Receb Dede dışarıda idi. Fakîr haber verdim. Receb Dede odaya girince buyurdular ki: "Receb Dede, bak bunların karnı acıktı, lokma isterler." Ba'dehû post-nişîn Seyfeddîn Efendi ile berâber lokma edildi. Hazret'in yatağı emirleri vechiyle odanın ortasına nakledildi. Bizler dahi etrâfına dizilip oturduk. Birkaç def'alar yatsı okunup okunmadığını sordular. Yatsı okundu. İsm-i Celâl hücresinde namâz cemâatle edâ olundu. Fakîr, İsm-i Celâlde bulunduğum cihetle odaya biraz sonra avdet ettim. Behcet Efendi Hazretleriyle, Abdulhay Efendi evvelce gelmiş imişler. Onlara buyurmuşlar ki: "Bu akşam ölmeyeceğim isteyen beklemeyip gitsin." Odaya avdetimde bu haberi verdiler. İhvân, gâh Hazret'in huzurunda oturur ve gâh sigara içmek için sofaya çıkarlar idi. Bir aralık sofada idik. Receb Dede geldi. "Hepinizi istiyor." dedi. Hemen yataklarının etrâfına dizilip oturduk. Hazret her birerlerimize ayrı ayrı atf-ı nazar buyurmakta idi. Bir aralık zemzem-i şerîf istediler. Receb Dede fincana koyup takdîm eyledi. Hazret biraz içtikten sonra "Elhamdulillah istediğimi buldum." buyurdular. Fakîr'in gönlüne geldi ki: "Ah, keşke bizde bula idik." Bu hâtırâyı müteâkib buyurdular ki: "Receb Dede içtiğim fincanda zemzem bakîsi var mı?" Receb Dede, "Biraz kalmış Efendim." dedi. Buyurdular ki: "O bakîyeyi bunlara ver. Fakat ilk içen bitirmesin, aranızda taksim ediniz." Evvel Behcet Efendi hazretleri alıp bir cür'acığını içti. Ba'dehû Fakîr'e verdiler. Fakîr dahi öyle yaptım. Ba'dehû merhûm Cemâl Bey'e verdim. Onlarda öyle yaptılar. Ba'dehû Abdulhay Efendi'ye verdiler. Abdulhay Efendi dahi Receb Dede'ye verdi. Fakîr kendi hesabımca "Bir cür'adan birşey anlayamadım ve bunda bir hikmet olacaktır." diye düşünmekte idim. Bu hâtırâyı müteâkib Hazret, Receb Dede'ye hitâben buyurdular ki "Receb Dede o fincanla bunlara birer fincan zemzem ver." Receb Dede bâlâda zikr olunan sıra üzere her birerlerimize birer fincan zemzem verdi. İçtik. Fesûbhânâllah içtiğimiz zemzem değil idi. Tamâmen sût idi. Ve cümlemiz üzerimizde sût hâssasını ve taamını duyduk. Ve bu hâle mütehayyir kaldık. O veliyy-i zî-şânın tasarruf u himmet-i âlîleriyle bu lûtfâ nâîliyet:

یکدمی صحبت بمردان خدا** بهتر از صد سال بودن در تقا

Kelâm-ı âlîlerinin bir burhân-ı bâhri idi. ذلك الحمد لله Gece sâat üç buçuk râddelerine gelmiş idi. Bize sordular ki: "Kalacak mısınız? Yoksa gidecek misiniz?" "Nasıl ârzû buyururlarsa öyle yaparız." cevâbını verdik. Behcet Efendi Hazretleriyle merhûm Cemâl Bey ve Abdulhay Efendi'ye, "Sizin hizmetleriniz müsâittir. İsterseniz kalınız. Avnî Bey, senin

işin vardır, haydi sen gidiver. Fakat şimdi gecedir. Seni Kadrî Dede iskeleye kadar götürsün.” Fakîr, “Efendim Unkapânı yakındır, kendim giderim, kimseye zahmet olmasın.” dedim ise de o derya-yı şefkat Fakîr’in yalnız gitmesini tensîb buryurmadılar. Kadrî Dede’yi çağırıp Fakîr’i iskeleye götürmesini tenbîh buyurdular. Eğilip mübârek ellerini öptüm, yüzüme, gözüme sürdüm. Buyurdular ki: “Haydi gidiniz Allah selâmet versin. Fakat yarın sabâh erkenden Emîn Receb Mağazasına uğrayıp Ârif Hoca ile Halîl Efendi’ye de ki: Dört altın alıp sabâhleyin erkenden yetişsinler. Sen de yarın dâireden çıktuktan sonra eve gitmeden evvel doğru buraya gel.” Ba‘dehû Kadrî Dede ile berâber Dergâh’dan çıkıp ikâmetgah-ı Fakîr’e avdet ettim.

Emîn Receb Mağazası Sultân Hamâmında kâîn Kâtırcıoğlu Hânında idi. Bu mağaza birâderlerinin mağazası idi. Kendilerinin iki birâderleri olup birisi İngiltere’de kâîn Fuluybay şehrinde mukîm ve iki yüz bin lira râddesinde sermâye sâhibi bir tâcir idi. Sabâhleyin erkenden mezkûr mağazaya uğradım. Halîl Efendi gelmemiş idi. Ârif Hoca’yı buldum. Ona anlattım. Ne fâide ki irtihâllerinden sonra gidebilmişlerdir.

O gece Behcet Efendi hazretleriyle merhûm Cemâl Bey ve Abdulhay Efendi sâat ona kadar Hazret’in nezdinde kalmışlar. Ve ba‘dehû Hazret onlara dahi izin vermiştir. Hîn-i irtihâllerinde huzûr-i şerîflerinde yalnız Dergâh’ın İmâmı ile Receb Dede bulunduklarını işittim. Hîn-i irtihâllerinde ki ahvâl Fakîr’in müşâhedâtından hâric haldığından ve hikâye-i mesmûâta ziyâde ve noksân tareyânı melhûz olduğundan bu husûsda acele-i kaleminden ihtirâz olundu.

Ertesi günü sâat yedi sekiz râddelerinde Kadrî Dede dâireye gelip Hazret’in haber-i irtihâlini getirdi. Dâireden çıktığımda emirlerine imtisâlen doğru Kâsımpâşâ’ya gittim. Ve huzûr-i âlîlerine girdim. Mübârek ayaklarını öpüp, yüzüme, gözüme sürmek isterdim. Fakat şiddet-i teessür, halecân-ı kalb tevîd ettiğinden orada hemen yıkılabilecek bir hâle geldim. Vech-i yüzlerini bile açıp bakamadım. Yalnız Fâtîha-i Şerîfe tilâvetiyle iktifâ ettim. Ve Fakîr’in avdetinden sonra ki ahvâlî Receb Dede’den dinledim. Receb Dede’nin ifâdesine nazaran: Hazret hîn-i irtihâllerinde usûl-i Mevlevîyye üzere bu vücûd-i müteayinin fenâsına işâret-i -lâ-“لا” şeklinde ellerini kavuşturup bir vaz‘ u niyâz aldıktan sonra okumaya başlamışlar ve son nefeslerini -hû- “هو” ile teslîm edip mübârek gözlerini kapamışlardır.

Hazretin techîz u tekfîni salı günü icrâ olundu. Ve Dergâh-ı Şerîf’in hazîresinde bir lahd-i mahfûz ihzâr edilmiş ise de Defn-i Emvât Kânûnu’na tevfiân yeni lahid hafrına müsâade olunmadığından Neyzen Sâlih Efendi nâmında ki zâtın lahdi açılıp üzerine defn olundu. Ve Neyzen Sâlih Efendi’nin taşları dahi Hazret için ihzâr edilen lahid üzerine nakl edildi. Mes’elenin şekl-i zâhîrisi merhûm Sâlih Efendi’nin lehine görünmezse de sûret-i bâtinesi ehl-i diller indinde reşk-âver bir hâldir. Sâlih Efendi ne mutlu bir zât imiş ki kabrinde böyle bir nûr-i ilahîyi der-ağuş eyledi. Ve o velî-i zişânın sayesinde kabri mehid-i envâr-ı ilahîye oldu.

Resmi tedfinin icrâsından sonra O hazretin birçok yetimleri Kâsımpâşâ vapur iskelesine geldi. Vapurda müctemi‘an bir mahalde oturduk. Ahmed Bey isiminde bir zât huzzâra hitâben “Efendiler, içimizde Azîmimiz’in pek açık ve bahîr olarak kerâmetini gören var mı?” dedi. Herkes birbirine baktı. Ya’nî hangisini söyleyelim demek idi. “Durun, ikisini ben size nakl edeyim: Bizim hânemiz Çâyırlı Medresesi civârında idi. Beni bir kızcağıza nikâh ettiler. Kable’z-zifâf mezbûre hastalandı ve hastalığı temâdi idi. Biçâre teverrüm etmiş

imiş. Bir sabâh erkenden Dede Efendimiz hazretleri fakîrhânenin kapısını çaldılar. Açtım, mübârek ellerini öptüm. Buyurunuz dedim. “*Hayır çıkmayacağım. Pedere söyle ben gelmeden evvel cenâzeye gitmesin bu kadar söyle.*” buyurdular. Ve hemen döndüler. Acabâ mahalleden kim vefât etti, dedim. Pedere söyledim O da merâk etti. Peder abdest alıp hazırlandı. Biraz sonra menkûhamın vefâtı haberini aldık. Dede Efendimiz teşrîf buyurdular. Doğru cenâzeye gittik. Cenâzeyi nakl ederken esnâ-i râhda pederin ehîbbâsı Fakîr’in etrafında bulunurlar idi. Biraz sonra kalabalık arasında “Tutun” sadâsı işitildi. Elinde bıçak ile birisini tuttular ve zâbitaya teslîm ettiler. Bundan bir şey anlayamadım. Ba‘de‘d-defn eve geldik. Peder Fakîr’i çağırıp dedi ki: “*Haydi Ahmed şimdi git, Dede Efendi hazretlerinin ayaklarını öp, sen bugün bize bâd-ı havâ kaldın.*” Meğer Fakîr’e sû‘-i kasd eden kimse merhûmeyi almak istemiş ve vermemişler. Kızcağız vefât edince merkûm beni sebab-i vefâtı addedip öldürmek kastında bulunmuş. Ve Dede Efendimiz kable‘l-vukû‘ bu hâli i‘lâmen Peder’e, “*Bugün Ahmed’e sû‘-i kasd vâki‘ olacak iyi muhâfaza ediniz.*” buyurmuşlar. Cenâzenin esnâ-i naklinde Fakîr’i muhâfazaları bundan ileri gelmiş imiş.

İkincisi budur ki: Peder o nûr-i ilahîyi bir gün akşam taamina da‘vet etmiş idi. Evvelâ çay içilecek ba‘dehû taam edilecek idi. Mevsim kış ve hava pek soğuk olduğundan vâlidem çay ziyâfetinin hitâmına kadar taamların soğumamasını temîn ile meşgûl idi. Çay ziyâfeti hitâm bulup vâlidem “*Havâ pek soğuk taamlar soğumadan evvel hemen Efendi hazretlerini sofraya da‘vet ediniz.*” dedi. Hâlbuki Dede Efendimiz bir tertîb çay içilmesi tensîb buyurdular. Bu haberi vâlideme götürdüm. “*O hâlde yeniden çay suyu kaynayıp çaylar içilinceye kadar mutlaka taamlar soğuyacak, ne yapalım peyderpey ısıtarak size yetiştirmeye gayret ederim.*” dedi. İkinci tertîb çay ziyâfetinin hitâmına kadar birçok zamân mürûr etti. Vâlideme taam edileceğini haber verdim. Isıtmak üzere vâlidem taamların yanına gitti. Hepsini kaynar hâlde bulmuş. “*Haydi oğlum taamları ısıtmaya hâcet yok, Hoca Efendi hazretlerinin kerâmeti olarak hepsi kaynar bir hâldedir. Söyle sofraya buyursunlar.*” dedi. Ve yemeklerin hitâm-ı eklerine kadar cümlesi kaynar bir hâlde idiler.

Bir gün buyurdular ki: “Bin üç yüz on bir sâl-i hicrîsine müsâdif olan ilk def‘a Hicâz’a azîmetim esnâsında, ba‘zı mevâk-ı müteberrikeyi ziyâret maksadıyla evvelâ Şâm’a ba‘dehû Beyrût’tan Hidîviyye vapuruna râkiben Yâfa tarîkiyle Kudüs-i Şerîf’e ve Halîlû’r-Rahman’a gidilmiş idi. Beyrût’ta bulunduğumuz esnâda İbn-i Fârîzî hazretlerinin hurufât-ı basîmesi olan divânını iştirâ ederek mütâlâa ettiğimde kenârında “Emîne’l-Hûrî” imzâsıyla maâni-i lugaviyelerine dâir meşrûhât manzûrum oldu. Geçt ü güzâr ettiğim mahal, ahâlisinin mükâlemâtı nahve mütâbık olmamakla gayre’t-tefehüm olduğundan tercümânlık vazîfesini ifâ etmek üzere Şâm’dan refâkatime almış olduğum Ebu’l-Hayr nâmında ki zâttan bu Emine’l-Hûrî’nin kim olduğunu suâl ettim. Ulemâ-i Nasrâniden bir kimse olduğunu söyledi. Beyrût’tan vapura râkib olduğumuz esnâda iki çifte kayık ile bir kimsenin vapura doğru geldiğini gördük. Refikim, “İşte Emîne’l-Hûrî budur.” dedi. Mûmâ-ileyh meğer Mısır tarîkiyle Fransa’ya azîmet ediyormuş. Vapura çıkıp birinci mevki‘e girdi. Güverte üzerinde Kurân-ı Azîmü’ş-şân tilâvetiyle meşgûl olduğum sırada mûmâ-ileyh omuz başıma geldi. Yâsîn sûre-i şerîfesinin yarım sahîfesine kadar kalmış idi. İtmâm-ı tilâvete kadar mûmâ-ileyh’e iltifât etmedim. Vaktâki tilâvetten fâriğ oldum. Mûmâ-ileyh Fakîr’e hitâben İbn Fârîz’i hazretlerinin Divân-ı âlilerinden bir beyt-i şerîf okudu. Müşârûn-ileyh hazretlerinin üç bin kadar beyt-i şerîfi ezberinde bulunduğundan Fakîr’e dahi ona daha belîğ olmak üzere iki beyt-

i şerîf okudum. Ve'l-hasıl bu hâl üç def'a tekrâr etti. Mûmâ-ilehy İbn Fârizî hazretlerinin eş'ârı-ı şerîfesinde ki belâgatı tahsînen: “Kasem ederim ki, İmriu'l-Kays, müşârûn-ileyh ile muâsır olsa idi, mecmûa-i eş'ârını tahkîran ihrâk bi'n-nâr eyler idi.” dedi. Fakîr dahi cevâben, “Pek doğru söylediniz. Belâgat derecât üzerinedir.” deyip birkaç ebyât belîge daha kırâat eyledikten sonra Kurân-ı Azîmü's-şân'ı açıp, “Bakınız أَسْتَعِذُّ بِاللَّهِ يَسُّ وَالْقُرْءَانِ الْحَكِيمِ işte bu da bir kelâm-ı latîf ve belîğdir. Lisân-ı azbû'l-beyân Arab'ın vüsû' ma'lûmunuzdur. Bunda ki “Hakîm” lafzının yerine diğer bir kelime bulup vaz' ediniz ki ma'nâda ve fesâhat ve belâgatte bu lafz-ı şerîfe muâdil olsun.” dedim. Mûmâ-ilehy gözlerini kapayıp bir müddet düşündükten sonra hiçbir kelime bulamadığını ve bunun kelâm-ı beşer olmadığını i'tirâfa mecbûr olarak çekilip kamarasına gitti. Biraz sonra âyeteyni şerîfeteyni tırnâkla kabartma olarak güzel bir hatt ile bir mukavvâ üzerine yazıp Fakîr'e ihdâ eyledi. İ'tirâf-ı mülzimânesi nefsine girân gelmiş olmalı ki, biz Yâfa'ya çıkıncaya kadar letâfet-i havâyâ rağmen kamarasından çıkmadı. Vapurun Yâfa'ya muvâseletinde bir kayığa râkib olduğu sırada, onun güverte üzerinde dolaşmakta olduğunu gördük.” Hazret bu vak'ayı Mesnevî Şerhleri'nin (صد بېش حرف امې آن عار بود بېش حرف امې آن عار بود...) beyt-i şerîfinin şerhinde böylece derc buyurdular. Mesnevî-i Şerîf Şerhleri cildi evvelin 370. beyt-i şerîfi üzerine vâki' olmuştur. Ve nihâyeti (دفع کردن وزیر مریدان) sürh-i şerîfinde ki: (بحس و بگوش و بفكرت شويد... تا خطاب) beytidir ki, Hazret'in hastalığı ve irtihâli bu esnâda vâki' olduğundan şerh de nâ-tamam kalmış ve bu beyt-i şerîfde kalmaları açıktan açığa intikâllerine bir işâret olmuştur.

Âsâr-ı Şerîfeleri

- 1- Numûne-i Kavâid-i Fârisi: Matbû'dur.
- 2- Ziyâü'l-Kulûb Tercümesi: İmdâdullah Efendimiz'in eser-i şerîfleri olup, Mekke-i Mükerreme'de üç günde tercüme buyurmuş olduklarını Fakîr'e beyân buyurdular. Ve bir kere mütâlâa ederek aslıyla mükâbele etmekliğimi emr buyurdular. Hatt-ı dest-i âlîleri ile olan nüsha-i mübâreke Fakîr'in nezdinde mahfûzdur. Bir vakt-i münâsibde emirlerini infâz ettikten sonra bi'l-istinsah aslıyla berâber bi'l-teclîd bir kütüphâneye vaz'ı tasavvur olunmaktadır. İnşâallah Cenâb-ı Hakk muvaffak buyurur.
- 3- Mesnevî-i Şerîf Şerhi: Bunun hakkındaki izâhat bâlâda zikr olundu.
- 4- “Görünen Cümle Eşyâdan Hudâ'dır. Sâkın Sânma Onu Senden Cüdâdır.” Matla'ıyla tamâm 294 beyt-i hâvi Tevhîdnâme unvânlı Mesnevîleri.
- 5- Ebû Sa'id Ebu'l-Hayr hazretlerinin Rubâiyye-i Hurâiyyesi Şerhinin Tercümesi.
- 6- Ma'âda müteallik bir eser-i şerîfin tercümesi.
- 7- Mevlânâ Câmî hazretlerinin Tarîk-i Teveccüh-i Hâcegân namındaki eser-i şerîflerinin tercümesi.
- 8- Usûl-i tarîkata âid kaleme aldıkları bir risâle-i şerîfe: Hattı dest-i âlîleri olan nüsha Fakîr'in nezdinde mahfûzdur. Bu nüsha Fakîr'e merhûm Nazmî Kaptân birâderimiz tarafından tevdi' olundu. Üzerinde ismi olmadığı gibi tercüme veya te'lîf olduğu da kestirilmediğinden te'lîf ciheti Fakîr'e daha gâlib geliyor.
- 9- Cevâhir-i Aynî nâmında ki eser-i münîfdan ba'zı cevherlerin tercümeleri.
- 10- Hazret-i Ömer (r.a.)'ın mahdûm-i âlîleri Ebû Şehmuz hakkında ikâme buyurdıkları hadd-i şer'i vak'asının lisân-ı Fârisîden Türkîye tercümesi.

11- İbn Fârizî hazretlerinin **Kasîde-i Tâiyye**'lerinin ilk birkaç beytine yazdıkları mufasssal şerh.

12- Yine **Kasîde-i Tâiyye**'nin elli üç beytine yazdıkları mücmel şerh.

13- **Mesnevî-i Şerîf**'in ilk beyt-i şerîflerine ayrıca yazmış oldukları şerh.

Bunlardan sonra başka Hazret'in birçok gazeliyyât ve kasâide ve müfredâtı mevcûd olup şakirdânı yedinde müteferrik bir hâldedir. Fakîr'in indinde mazbût olanları iki yüz yetmiş beyit kadardır.

Azîzimiz'in şâkirdânına ale'l-ekser tadrîs buyurduğu âsâr-ı münîfe; Mesnevî Şerîf, Divân-ı Hâfız, Gülistân, Bostân, Pend-i Attâr, Kasîde-i Sülûkiyye-i Hâkânî, Rubâiyât-ı Levâyih-i Mevlânâ Câmî, Kasîde-i Tâiyye, Kasîde-i Hamriyye, Zevrâ ve Havrâ, Füsûsu'l-Hikem ve Menâkıb-ı Sipehsâlâr ve Gülşen-i Râz'dır.

Fakîr, Fâtih Câmî-i Şerîf'inde Sipehsâlâr ile Mesnevî-i Şerîf derslerinde bulundum ve hücre-i şerîflerinde Kasîde-i Hâkânî ile Tâiyye'den bir miktâr okudum. Kâsîmpâşâ'da keyifsizlikleri esnâsında da Bâlî Efendi'nin şerhinden Füsûsu'l-Hikem'e başlayıp Fass-ı Âdem'den bir miktâr okudum. Kendileri pek zaîf ve yatakta oturdukları hâlde tadrîs buyururlar. Ve esnâ-i tadrîsde asla kendilerinde âsar-ı maraz görünmez ve mahzûzât-ı âlîleri gâyet kesîr olduğundan bahse münâsib ebyât-ı Arabiyye ve Fârisiyyeyi okurlar idi. Bu derste Behcet Efendi hazretleri merhûm Cemâl ve Hüseyin Beyler ile Mihrî Efendi merhûm ve Fakîr bulunur idik.

Azîzimizin kuvve-i hâfızası havâriktan ma'dûddur. Bir şeyi çabuk hıfz ederler ve asla unutmazlar idi. Hatta bir gün Erenköy'de Halîm Çelebî'nin ziyaretine gidilmiş idi. Orada ba'zı zevât dahi mevcûd idi. Hazret'in hâfızaları ızhâr-ı hayret ettiler. Onun üzerine buyurdular ki: "Evvelce hâfızam daha kavî idi. Şimdi hastalık sebebiyle vücûdda za'f var. Hâfızayı takviye için balık yememek ve cünub iken taam ekl etmemek gibi otuz kadar şarta riâyet lâzım, Fakîr bu mücâhedât sayesinde takviye-yi hâfızaya muvaffak oldum. Velâkin bu şerâita riâyet gâyet güçtür."

Âzîzimiz'in huzûr-i şerîfî bir mekteb-i ma'rifet idi. Şakirdleri yeni bir şey öğrenmeden meclis-i şerîflerini terk etmezler idi. Meclise biraz kelâl geldiğini teferrûs buyursalar: "Durun size bir masal söyleyeyim." buyururlar. Gâyet hikmet-âmîz ve latîf hikâyeler nakl eylerler idi. Ve bu hikâyeler zımnında şâkirdlerini te'dîb ve ikâz buyururlar idi.

Bu hikâyâtta birisini nakl edeyim:

Vaktiyle tavâif-i mülûk devrinde pâdişâhlardan birisi kendine gâyet zekî ve müdîr ve âlim bir vezîr-i a'zam ararmış. Ulemâ ve ezkiyâ medreselerde tahsîl görmüş veya görmekte bulunmuş olan kimseler arasında bulunabileceğinden medreselere haber gönderip, "Her kim vezîr-i a'zam olmak istiyorsa falan gün pâdişâhın sarâyına gitsin, pâdişâh onlara üç suâl soracak cevâb-ı muvâfık verene vezâreti tevcih buyuracak." demiş. Gençlerden ilimlerine ve zekâvetlerine i'timâd eden otuz kişi kadar cem' olup sarâyâ gitmişler. Pâdişâh onları huzûruna celb edip şu üç suâli sormuş.

- 1- En kıymetli taş ne taşıdır?
- 2- En güzel koku ne kokusudur?
- 3- En güzel ses ne sesidir?

Ve demiş ki; bu suâllerin cevâbını şimdi burada vermek lâzım değildir. Size bir hafta mühlet vereyim, tedkîk u tettebbu‘ ediniz. Bir hafta sonra müctemian gelip birer birer cevâblarınızı söyleyiniz.” Sarâydan çıkınca cümlesi kitâbları tedkîk ve tettebbu‘ya başlamışlar. İçlerinden birinin kâim pederi vaktiyle hedâmât-ı muhtelif-i devlette bulunmuş ve müsinn bulunmasına mebnî kuşe-i inzivâ veistirâhate çekilmiş bir zât imiş. Dâmâdı tedkîkât ile meşgûl olmak münâsebetiyle on gün kendisine görünemediğinden merak edip kerîmesine sormuş, kerîmesi mes’eleyi anlatmış. O zât dâmâdını nezdine celb ederek böyle mühim bir mes’eleyi niçin kedine söylemediğini sormuş. Dâmâd dahi vaktin darlığından ve tedkîkat meşgûliyetinden nâşî nezdine gelip mes’eleyi arz edemediğini söylemiş. Kâim pederi: “Pek a‘lâ şu üç güne kadar icrâ ettiğin tedkîkat neticesinde ne gibi cevâblar ihzâr edebildin.” diye suâl etmiş. Dâmâd cevâben: “Kitâbların ifâdesine nazaran en güzel taş hakkında ihtilâf vardır. Kimi pırlânta, kimi la‘l diyor. En güzel koku hakkında dahi gül kokusudur, diyorlar. En güzel ses hakkında ihtilâf vardır. Kimi bülbül sadâsı ve kimi insân sesidir, diyor.” der. Bu cevâblar üzerine kâim pederi tebessüm edip dedi ki: “Eğer benim tavsiyem vechiyle hareket edeceğini taahhüd edersen sana bunların cevâbını vereyim. Hem nâfile kendini yormamış olursun. Ve hem de muvaffak olmuş bulunursun.” Dâmâd kâim pederinin irfân u kıyâsetini mu‘terif olduğundan vasiyetini kabul etmiş. Kâim peder demiş ki: “Pâdişâhın sarâyına yevm-i muayyende herkesten sonra gidip en nihâyette duracaksın. Refîklerin birer birer cevâblarını verdikten sonra sen cevâb vereceksin. Bu vasiyetime muhakkak sûrette riâyet etmelisin. Bak oğlum, pâdişâh kendine ne kuyumcubaşı ve ne itriyâtçıbaşı ve ne de kuşçubaşı veya hânende aramıyor. Sadr-ı a‘zam istiyor. Bir sadr-ı a‘zamin nezdinde bunların cevâbları büsbütün başkadır ve bunların cevâbları kitâblarda bulunmaz. Hizmet-i devlette saç sakal ağartmakla ve tecârib-i müdür neticesinde anlaşılır. Pâdişâha teb‘â ve asker ve bunların iâşesi içinde ekmek lazım, ekmek undan i‘mâl olunur. Un istihsâlî için değirmene ihtiyâç var, değirmen ekmek taşıdır. Binâenaleyh bir sadr-ı a‘zama nazaran en kıymetli taş değirmen taşıdır. Ve en güzel koku dahi aç olan kimselerin nazarında ekmek kokusudur. Zîrâ vücud-i insânînin bekâsı ekmek ilemdir. Aç olan kimseye gül kokusunun ne fâidesi olur. En güzel sesler dahi vâizlerin sadâsıdır. Zîrâ onlar ahâlî-i memleketin mürebbîleridir. İşte git pâdişâha bu cevâbları böylece söyle. Dâmâd cevâbları teemmül edip muhakk bulur. Kâim pederinin tavsiyesi vechiyle en sonra pâdişâha arz eder. Pâdişâh evvelki gençlerin verdiği cevâblara karşı tebessüm edip dururken bunun cevâbları pek ziyâde nazar-ı dikkatini celb ettiğinden delikanlıyı bir hayli süzüp teemmül ettikten sonra buyurur ki: “Oğlum bu cevâblar senin ahvâlin ve senin ile münâsib değildir. Bunları kimden öğrendin. Bana doğru söyle.” Delikanlı mâcerâyı nakl eder. Pâdişâh: “Haydi git kâim pederini tebşîr et ki, vezâreti ona tevcîh ettim. Ve dirâyetli bir genç olduğun için seni de ona müsteşâr yaptım.” dedi.

Hazretin bu hikâyesi zemîn ü zamâna gâyet muvaffak idi. Zîrâ meşrûtiyet idâresinin i‘lânı üzerine reis-i hükûmete genç kimseler gelmekle ve onların tecrübesizlikleri sebebiyle umûr-i idârede i‘vâcâcât baş göstermeye başlamış idi. Âzîmimiz bu hikâyeyi söylemekle iktifâ buyurup ahvâl-i zamâna hiçbir şey ilâve etmemişlerdir.

Fakîr’in tahattur edebildiği şimdilik arz edilmiştir. Daha ba‘zı şeyler tahattur olunursa onları da böylece tertîb-i perişân olarak arz ederim efendim.

Ahmed Avnî

baz گشتم انچه گفتم زانکه نیست، در سخن معنی و در hurûf ile ızhâr eylesin. Ma'nâyı görseler bile در سخن معنی buyururlar. Artık ma'nâ husûsunda Fakîr gibilerin perîşân ifâdelerinde ki kıymet tasavvur buyurulsun. Fakat ne çâre ki bu hakîkatin ma'lûmiyeti ile berâber sevk-i muhabbetle ve belki bir bû-yi ma'nâ istişâm olunur mülâhazasıyla yine suver-i nukûşa mürâcaat olunur. Onun için Hakîm Senâî hazretlerinin bâlâda ma'rûz beyt-i şerîfini işiten bir zât-ı ulyâ "Garîbdır ki sözden tevbeye rücû ettiğî sırada yine sözle meşgûldür." buyurmuştur. Ne yapalım âlem-i taayyünât nisbet-i kelâmın dahi mevridi olduğundan sözsüz olmuyor. Bu münâsebetle Azîzimiz Dede Efendi hazretlerinin ba'dehû tahattur olunan ahvâl-i aliyyelerinden ba'zılarını evvelki ma'ruzât-ı âcizâneme zeyl olarak arz-ı cüret eyledim. Yâr-i cânım Efendim.

Hazret'in Kerâmat-ı İlmiyyeleri

رتبة العلم اعلی الرتب buyurulduğu üzere kerâmat-ı ilmiyye, kerâmat-ı kevnîyyeden efdaldır. Onun için Hazret'in ekseri evkât-ı şerîfeleri hücre-yi seniyyelerinde mütâlaât ile geçer ve şâkirdlerini de ilme teşvîk buyururlar idi. Bu sebeble hakâyık u maârif ilahide ki ihâatları bir derecede idi ki, Füsûsu'l-Hikem'in muğlak bahislerini gâyet veciz ve açık beyânât ile şerh ederler ve bu ma'nâ-yı gâmizayı sâmi' pek suhûletle tefhîm buyururlar idi. Mesnevî-i Şerîf'in ebyât-ı müşkilesini şerh husûsunda ki beyânât-ı aliyyeleri âla-melei'n-nâs vâki' olduğundan müsellemler-i enâm olan bu husûs hakkında ki ifâdâtı zâid addederim.

Mesnevî-i Şerîf dersinden sonra bir cum'a günü hücrede idik, bir Hoca Efendi geldi ve mübârek ellerini öpüp kemâl-i edeble huzûrunda iki diz üstü oturdu. İlm-i tasavvufu iştigâl eder imiş. Azîzimiz buyurdular ki: "Bakınız! Tahdîs-i ni'met kabîlinden olarak size söyleyelim, Hoca Efendi mesâil-i maârifetten birkaç meselede müşkil vâki' olmuş, bütün İstanbul meşâyihine mürâcaat ettiğî hâlde halledememiş. Fakîr'e geldi. Elhamdulillah müşkilleri hall ettim. Böyle olmadı mı, Hoca Efendi? Hoca Efendi kemâl-i edeble tasdîk ettiler.

Bir gün hücre-i şerîflerinde yalnız idim. Arz-ı mâfî'z-zamîr edip dedim ki: "Efendim erbâb-ı tarîkat halvetsiz maksûda vusûl mümkün olmadığını söylüyorlar. Hâlbuki Fakîr me'mûrum, me'mûriyetim kırk gün değil üç gün bile gaybûbete müsâid değildir. Demek ki bu hâl içinde Fakîr bî-hâsıl kalacağım." Buyurdular ki: "Halvete duhûlden maksad sâlikte maârif-i ilahînin zuhûrudur. Hâlbuki Hazret-i Şeyh-i Ekber'in asâr-ı aliyyelerinde beyân buyurmadıkları hakâyık u dekâyık kalmamıştır. Çok kimseler vardır ki halvete girip bu maârif u hakâyıktan kendilerinde bir şey zâhir olmaksızın çıkarlar. Halveti ne yapacaksın Hazret-i Şeyh-i Ekber'in asârını mütâlaa et." Nitekim "el-İnsanu'l-Kâmil" nâmında ki eserin müellifi olan Abdülkerîm Cîlî hazretlerinin şeyhi Alî el-Cebertî Hazretleri ona Hazret-i Şeyh'in asâr-ı aliyyelerini mütâlaa etmesini tavsiye etmiştir.

Bir gün dedim ki: "Efendim şu sıralarda ba'zı kimseler celb-i ervâh ile meşgûl olurlar ve onlardan ba'zı şeyler suâl edip cevâb alıyorlar. Bunun aslı var mıdır?" Buyurdular ki: "Bak sana söyleyeyim bizim mesleğimizde ne celb-i ervâh ne havâss ne de kerâmet vardır. Sen tahsîl-i ma'rifete bak, maksûd olan bunların hiçbirisi değildir. Ancak ma'rifettir. Hem bu celb-i ervâh yeni bir şey değildir. Mesnevî-i Şerîf'de sâhirân-ı Fir'avn'ın cedlerinin

kabirlerine girip onların ervâhını celb ederek Musa (a.s.) hakkında istifsârâtta bulundukları beyân buyurulmuştur. O şerh-i şerîfi mütalaa et.”

O sıralarda diğer bir gün buyurdular ki: “Geçen gün dışarıdan Medrese’ye geldim. Genç talebeden birkaçı üç ayaklı demir ocağın etrâfına toplanmış oldukları hâlde bekliyorlardı. Yanlarına gidip ne yaptıklarını sordum, ölümlerle ervâh-ı celb ediyoruz dediler. Celb ettikten sonra ne yapacaksınız diye sordum. “Ahvâl-i ahiretten suâl edeceğiz.” dediler. Onlara dedim ki Hakk Teâlâ Hazretleri elhamdulillah sizi insan yarattı. Ve akıl verdi ve size peygamber ve kitâb gönderdi. Kurân-ı Kerim’de ahvâl-i ahiret hakkında size birçok tafsîlât verdi. Bunlara inanmadınız da üç ayaklı demir mangala mı inanacaksınız? Şimdi dağılın oradan yoksa hepinizi döverim dedim. (Gülerek) Hepsi korktular, kaçtılar.”

Kerâmat-ı kevnîyyelerini setr, kerâmat-ı ilmiyyelerini dâimâ ızhâr ederler idi. Onun için şâkirdlerini terbiye ve irşâdları da ilmî ve fikrî idi. Ara sıra terbiye-i ilmiyye ve fikrîyyelerine kerâmat-ı kevnîyyelerini mezc buyururlar idi. Birkaç misâl arz edeyim: Bir gün hücrede taam ihzâr buyurdular. Medrese’de sülâhâ-yı talebeden bir Boşnak Osman Efendi vardı. Merhûm Mihrî Efendi’ye gizlice Osman Efendi’yi taama da’vet etmesini emr buyurdular. Osman Efendi, Hazret’in kadrini a’rif olduğu için huzûr-i şerîflerine cübbesiz girmeyi münâsib görmediğinden cübbesinin bir kolunu giymiş ve diğerini de giymek üzere bulunmuş olduğu hâlde hücreden içeri girdi. Dede Efendi hazretleri onu o hâlde görünce gülerek: “Zararı yok cübbesiz gel, burada kadın yok.” buyurdular. Maksad-ı âlîlerini anlayamadığımız için vechi mübârekine baktık. Buyurdular ki: “Bu Ahmed Mithat Efendi’yi akıllı bir adam zannederdik. Meğer akılsız imiş. Dermiş ki: *“Bizde kadınlar ile erkekler ayrı ayrı oturduklarından her iki cins meclislerde musâhebat bî-edebâne cereyân ediyor. Ve bu sebeble terbiye-yi ictimâiyemiz noksân oluyor. Eğer Avrupalı’larda olduğu gibi burada da kadın ve erkek meclislerde muhtelit bulunsa cinsiyet arasında bu gibi musâhebat vâki’ olmaz ve terbiyemiz tekemmül eder.”* Pekâla o erkekler ile kadınları bir yere koyduk, mürûr-i zamân ile bunlar da yekdiğerine alışıp yüz göz olurlar ve bî-edebliklere kıyâm edecek olurlarsa bunları utandırmak için aralarına hangi cinsi koyalım.”

Yevm-i mübârek bir yevm-i latîfine müsâdif olan bir cum’a günü Mesnevî-i Şerîf dersinden çıkdıktan sonra nefsimde Kağıthâne’ye gitmek takâzâsı zuhûr ettiğinden mübârek ellerini öpüp ayrıldım. Ve oraya gidip dere boyunda ki kahvelerden birine oturdum. Ve gelen giden insânları temâşâyâ koyuldum. Bu kalabalık içinde birçok açık saçık nisvân-ı müzeyyene dahi var idi. Bî-pervâ onlara da bakar idim. İçlerinden beğendiklerim dahi bulunurdu. İkindiye kadar bu hâlde emrâr-ı evkât ettim. Ba’dehû usanıp Eyüb Sultân’a gittim. Ba’de’z-ziyâre kal’a hâricinden ve Edirne Kapı’sından Fâtih’e geldim. Akşam ezânı olmuş idi. Edâ-yı salât için câmi’-i şerîfe girdim. Şâdirvân kapısından çıktığım sırada Dede Efendimiz hazretlerinin mübârek yemenilerini giydiklerini gördüm. Kendi kendime “Tam Hazret’e görünecek mahaldir. Benim akşam namâzını cemâatle edâ ettiğimi görürse hoşuna gider.” deyip koştum, mübârek ellerini öptüm. Tebessüm buyurarak: “Oğlum burada mısın, nereye gideceksin?” buyurdular. “Semte gideceğim Efendim.” dedim. “Ben de şuradan aşçıda biraz lokma edeceğim, bak bu beyitler Hâce Hâfız’ındır yaz!” buyurdular. Yazdım ve hicâbımdan yüzlerine bakmaksızın mübârek ellerini öpüp ayrıldım.

مرغ زیرک نشود در چمنش نغمه سرای
هر بهاری که به دنبال خزان دارد
شاهد آن نیست که مویی و میانی دارد
بنده طلعت آن باش که آنی دارد

Bu hâl Fakîr'in mebâdî-i intisâbında vâkî' olmuş idi. Bu vak'adan sonra Hazret'in beni benden ziyâde bildiklerine vâkıf oldum.

Bir cum'a günü Mesnevî-i Şerîf dersini ikmâlden sonra câmi-i şerîfden çıkarken bir cüz'î tevekküfla Hâfız Nûrî (r.a.) va'zında müctemi' olan cemâate şöylece bir nazar ederek yürüdüler ve dönüp Fakîr'e buyurdular ki: "Bunların hepsine bir talebemi değişmem." Bi't-tabî' Hazret'in murâdî onları tahkîr değil belki سنة سبعین سنة hadîs-i şerîf mucibince tefekkürün fazîletini beyân idi. Zîrâ Mesnevî-i Şerîf mütalaası bu hadîs-i şerîf ile ameldir.

ای برادر تو همان اندیشه‌های ** ما بقى تو استخوان و ریشه‌های

Yevm-i mev'ûdda telakk-i zikr için Medrese'deki hücre-i şerîflerine giderken nefsimde azîm ıztırâb ve istinkâf hissi husûle geldi. Nefsim bana der idi ki: "Sen şimdi hür ve azâd bir hâlde yaşamaktasın bir mürşide intisâb bendeliktir. Esâreti, hürriyete tercih, kâr-ı akıl değildir. Gitme vazgeç. Az kaldı hücreye gitmekten sarf-ı nazar edecektim. Vaktâki cebr-i nefis ile Medrese'ye dâhil ve sohbet-i aliyyelerine müşerref oldum. Bu hâlimi arz ettim. Buyurdular ki: "Bak, sana bunun cevâbını vereyim. Bağdat'ta Ma'rûf-i Kerhî hazretleri zamânında bir râhib var imiş. Riyâzât sebebiyle kendisinde ba'zı havârik zuhûr edermiş. Yalnız evliyâullahdan sudûruna zâhib oldukları havârik-ı kevniyyenin böyle dîn-i Hakk'la mütedeyyin olmayan bir râhibden dahi sudûrunu gören avâm-ı halk arasında kıyl ü kâl zuhûra gelmiş. Akâide-i hâlel tareyânı havfıyla ulemâ-yı zamân bu hâlin izâlesi çâresinin tedârîki istid'âsıyla sâhib-i vakt olan Ma'rûf-i Kerhî hazretlerine mürâcaat etmişler. Onlar da kalkıp râhibin nezdine gitmişler. Aralarında şu mükâlemât cereyân etmiş.

Hazret-i Ma'rûf — Müslümân ol.

Râhib — Olmam.

Hazret-i Ma'rûf — Niçin olmazsın?

Râhib — Çünkü nefsim bilâ-lüzûm tebdîl-i mezhebden istikrâh eder.

Hazret-i Ma'rûf — Sen bu havârîka ne ile nâil oldun?

Râhib — Riyâzât sayesinde.

Hazret-i Ma'rûf — Nefsin riyâzâtta istikrâh etmez mi idi?

Râhib — Eder idi. Fakat ben ona muhâlefetle ihtiyâr-ı riyâzât eyledim.

Hazret-i Ma'rûf — Demek ki hakikat muhâlefet-i nefis zarfindadır. İslâmiyeti nefsin kerîh görüyor. Eğer sen âkil ve mesleğinin eri isen, nefsinin istikrâh ettiği İslâmiyeti kabûl etmelisin. Bunun üzerine Râhib teemmülden sonra derhâl İslâmiyeti kabûl etmiştir. Sende nefsin muhâlefetle geldiğine iyi ettin. Nefis dâimâ hakîkatten rûgerdandır. O, bu âlemdendir. İster ki bu âlemin ezvâk u telezzüzâtıyla meşgûl olsun, fakat insânda rûh da vardır. Rûh insânı ba'zen ibâdât ba'zen kendi âlemine cezb eder. Onun içindir ki insânda ba'zen ibâdât ve tâat dâiyesi zuhûr eder. Ve nefis kendi âlemine cezb eylediği vakit de meyl-i hevâ ve maâsî peydâ olur.

Posta ve Telgraf İdâresi Me'mûriyet Müdüriyeti me'murlarından ve Hırka-i Şerîf civârında Ümm-i Ken'ân Dergâh-ı Şerîfi mensûblarından ve tarîkat-ı aliyye-i Rufâiyye hulefâsından Osmân Efendi Fakîr'e böyle nakl eyledi ki: "Bir gece Fakîr'e bir hâl-i azîm galebe etti. Mevsim yaz ve hava latîf ve mehtâb idi. Sabâh namâzını eda için Ayasofya'ya gitmek üzere yola çıktım. Ba'dehû edâe's-salât Bâyezid'de Zeyneb Hânım merhûmenin konâğı önündeki yokuştan inerken müstağrak bir hâlde idim, o esnada Fâtîha-i Şerîfe'nin maâni-i acîbesi varid olmaya başladı. Biraz ilerde Vezneciler'e doğru olan yol üzerinde nazarım Es'ad Dede Efendi hazretlerine müsâdîf oldu. Sikke-i şerîfelerini arkaya doğru giymiş ve mübârek alınları açık idi. Fakîr'e doğru gelip tebessümle selâm verdi. Ve buyurdular ki: *"Hazret-i Şeyh-i Ekber (r.a.) Fâtîha-i Şerîfe'ye altı yüz kadar ma'nâ vermişlerdir. Elhamdulillah Fakîr'e yüz kadar ma'nâsı zâhir oldu. es-Selâmü Aleyküm"* deyip başka bir şey söylemeksizin geçip gittiler. Onların bu kelâm ve nazar-ı şerîflerinden hâlim diger-gun oldu."

Bir cum'a günü Mesnevî-i Şerîf dersinden sonra Fatih Câmi'-i Şerîfi'nin Karadeniz cihetinde ki muslukları önünde kemer tarafına doğru bir fakîr kahvecinin vaz' ettiği birkaç iskemle üzerine oturdu. O sırada Dede Efendi hazretlerini tanıyan bir Sofî de gelip onların yanındaki iskemleye oturdular. Hazret ona da kahve ısmârladı. Kahveler geldi. Hep içmeye başladık. Dede Efendimiz hazretleri tabakalarını çıkarıp bir sigara yaktılar. Sofî itirâzen dedi: "Bu tütün isrâfdır. İsrâf ise harâmdır. Şer'an bunu içmemek lâzım gelir.

Hazret — Kahve zâid ve isrâf değil mi? Niçin içiyorsun?

Sofî — Kahve bir nev-i gıdâdır. İsrâf sayılmaz.

Hazret — Tütünün dahi bir ihtiyâc olup olmadığını içenlere sor. Mübâhiyyeti hakkında dört mezheb üzerine verilmiş fetva vardır.

Sofî — Râyihası kerîhtir." deyip meseleyi tağlît ederek ederek uzatmaya başlayınca,

Hazret — Bu bir bahs-i şer'îdir. Burası ise kahvedir. Onun mahalli değildir." deyip Sofî'yi iskât ettiler.

Fi'l-hakîka Sofî'nin muhâkemesizliği meydânda idi. Zîrâ her râyihası kerîh olan gıdânın isrâf ve harâm olması icâb etse, sarımsak ve soğan gibi nebâtatında isrâf ve harâm olması iktizâ eder idi ki bunlar hakkında böyle bir hükm-i şer'î yoktur.

Dede Hazretlerinin Şerîat-ı Mutahharaya Riâyetleri ve Sünen-i Seniyyeye Mütâbaatları

Hazret ﷺ (Mâide, 5:88) âyet-i kerîmesinin hükm-i münîfine riâyeten üzerinde neces vardır, tayyib ve helâl olan rızkı münecces etmesin diye yumurtaları ibtidâ sabunlu su ile yıkamadıktan sonra ekl etmezler idi. Ve azîmet üzere verilmiş olan bir fetvâya nazaran ispirto necis hükmünde olduğundan ispirto lambasına ispirto koymak lâzım geldiğinde kimseye koydurmayıp kemâl-i dikkatle kendileri koyalar ve ba'dehû mübârek ellerini güzelce sabun ile yıkarlar idi. Bütün ef'âl ü harekâtını sünen-i seniyyeye tevfiğ buyururlar ve fakat bu sünen-i şer'iyyeyi kendilerine yakıştırarak icrâ buyurdıklarından ahvâl-i aliyyelerinde, ba'zılarda görülen asâr-ı taassub asla müşâhede olunmaz idi. Ef'âl-i mübâhada bile ahâdis-i şerîfe ahkâmıyla amel buyururlar idi. Bir gün Fakîr hücrede huzûrlarında kahve pişirmekte idim. Cezveye iki kaşık kahve koydum. Buyurdular ki: "Bir parça daha koy ki tek olsun. Zîrâ hadîs-i şerîfde, وتر يحب الوتر ان الله buyurulmuştur."

Yine bir gün Fakîr'e buyurdular ki: "Şimdi bahâr mevsimidir. واغتنموا برد الربيع الخ hadîs-i şerîfî mucîbince ben gelecek cum'a namâzdan mukaddem havâ-yı bahârdan istifâde etmek üzere câmi'-i şerîf civârında ki kahvelerin birisinde ağaç altında oturacağım. İstersen sende gel."

Yine bir gün hücre-i şerîflerine bir zât bir torba kuru üzüm hediye getirdiler. Fakîr'e hitâben buyurdular ki: "Sallallahu aleyhi ve's-sellem Efendimiz'e bir hediye geldikte o hediyeden hâziruna itâ buyurular idi. Bizde onlara ittibâen öyle yaparız." torbayı açıp içindeki üzümünden herkese tevzî'i buyurdular. Hazret namâzı kaba hasır üzerinde kılarlardı. Ve "İki cihân fahri sallallahu aleyhi ve's-sellem Efendimiz bu nev'i hasır üzerinde namâz kılarlardı." buyururlar idi.

Latîfeleri

Hazretin pek latîf ve hoş ve ibret-âmîz latîfeleri var idi. Hâtırda kalan bir ikisini arz edeyim.

Bir gün Mesnevî-i Şerîf dersinden sonra Fâtih'te Musallalar cihetinde ki kahvenin ağaçları altında köprüye doğru bir mahaldeistirâhat buyurmakta idiler. Huzûr-i şerîflerinde yalnız Fakîr var idim. Buyurdular ki: "Arkanda bir adam oturuyor, dön de onun sakalına bak." döndüm. Baktım, uzun boylu ve beyaz ve gâyet uzun sakalları biri idi. Buyurdular ki: "Ahmedî nakl eder ki: *"Boyu ve sakalı ve adı uzun olan kimselerin hamâkat ve belâhetle muttasıf olduklarını bana söylemişler idi. Bir gün uzun boylu ve uzun sakallı birisine tesâdüf edip adını sordum. Abdurrahmanu'r-Rahîmi Mâlik Yevmi'd-dîn, diye cevâb vermekle indimde hamâkatı sâbit oldu."* Eğer bu adamın ismi de uzun ise Ahmedî'nin rivâyeti bir daha sâbit olmuş olur."

Sûri ve Ma'nevî Ba'zı İrşâdât-ı Aliyyeleri

Bir cum'a günü Mesnevî-i Şerîf dersinden çıktıktan sonra hücre-i şerîflerine avdet olunmakta idi. Yol üzerinde birtakım sıbyân oynamakta idiler. Hazret'i görünce sekiz on çocuk birbirini müteâkiben koşup mübârek ellerini öptüler. Hazret her birerlerini sevip okşar ve hayr ile duâ buyururlar idi. İçlerinde üç dört yaşlarında kadar bir sabî var idi. Yüksek bir mahalde olduğundan takbîl-i yed-i şerîf ârzûsunu ızhâr ile inmeğe çalışıyor, inemiyor idi. Fakîr, o sabîyi o mahalden alıp Hazret'in önlerine koydum. Sabî hemen mübârek ellerini öptü. Hazret buyurdular ki: "Bu hepsinden daha küçük ben de bunu hepsinden ziyâde sevdim." Fakîr'e "Hazret küçük çocukları ne kadar seviyorlar. Hâtırası geldi." Biraz yürüdükten sonra buyurdular ki: "Beni gören çocukları sevdiğime zâhib olur. Hâlbuki ben Allah'ı seviyorum. Bu hâl sünen-i seniyyeden olup bi'l-cümle ekâbir-i evliyullahdan da zâhir olur. Zîrâ sıbyân karîb-i Allah'dır. Ve karîb-i Allah olanlar baîdullah olanları teshîr eder. Sallallahu aleyhi ve's-sellem Efendimiz hazretleri yağmur yağarken res-i saâdetlerini açarlar ve yağmur hakkında hadîsü't-tekvîndir." buyururlar idi.

Bir sabâh dâireye gitmek üzere yola çıktığımda Unkapânı civârında ale'l-ekser Hazret'in Hindistan'da bulunan ihvânından birisine mülâkî oldum. Taşradan henüz gelmiş idi. Biraz hasbihâlden sonra Hazret'i li'ecle'z-ziyâre Medrese'ye gittiğini söyledi. Ve bu mukâleme esnâsında vechinde azîm bir tağîr hasıl olup bükâyâ başladı. Sebebin sordum. Dedi ki: "Taşrada bulunduğum esnâda yanımda havâî birkaç refîkim var idi. Sâika-i zarûretle

onların meclis-i işretlerinde bulundum. Ve onların ısrârı üzerine birkaç bardak bira içtim. Bir meclis-i fiskta bana efkâr-ı fâside hasıl oldu. O esnâda karşımda Azîzimiz Dede Efendimiz hazretleri zâhir oldu. Mübârek ellerinde ucu ateşten çatallı bir demir asâ var idi. Bu asânın ucunda ki ateşleri üzerine doğru uzatarak yürüdüler. Uykuda değildim. Hazret'i ıyânen bu hâlde müşâhade ettim. Vücudumda bir ra'ş'e hasıl oldu. Hemen meclisi terk ile odama geldim. Orada bir bükâ-yı şedîd ile tâib ü müstağfir oldum.”

Yine ihvândan birisi Fakîr'e nakl eder ki: “Refiklerimden birtakım kimselerin talebi üzerine “poker” dedikleri kumar oyununa başladım. Birkaç gece sonra Dede Efendi hazretleri rüyâmda zâhir oldular. Mübârek avuçlarının içinde kumar esnâsında isti'mâl edilen fişlerden bir tanesi var idi. Onu Fakîr'e ibrâz ederek buyurdular ki: “Bu harâmdır. İnsândan er geç çıkar.”

Hücre-i şerîflerinde sohbet olunduğu esnâda buyurdular ki: “Mektebde Fârisî dersi okuttuğum sıralarda talebeden birinin pederi “Al bu Fârisi beytini hocana götür. Türkçeye tercüme etsin.” demiş. Çocuk bana getirdi. Beyt-i Fârisî bu idi.

هر که گوید عاشقم آتش فتد بر جان من ** زانکه میترسم نباشد عاشق جانان من

Böylece tercüme ettim:

Kim ki derse âşıkım, ateş düşerdi cânıma

Korkarım ol dahi âşık olmaya cânânıma

Bu tercümenin zîrîne bu beyti de inşâ edip gönderdim:

İsterim sevsin bütüm âlem benim cânânımı

Sevmeyenler kalmasın âlemde hiç sultânı mı

Beyt-i okuduktan sonra pek ma'nîdâr tebessüm buyurdular. Fakîr kendi nefsimde olarak arz ederim ki o mecliste mes'elenin farkına varamadım. Yalnız bu beyitleri defterime kayd ile iktifâ ettim. İstizâh da edemedim. İrtihâllerinden sonra elime Aynü'l-Kudât Hemedânî (k.a.s.) hazretlerinin İbdeü'l-Hakâyık nâmında ki eser-i şerîflerinin bir yazma tercümesi geçti. Onun bir meclisinde buyuruyorlar ki: “Aşk-ı ilahîyi iki kimseye taksîm etti. Birisini bir civânmerd aldı ki Peygamber'i zîşânımız (s.a.v.)'dir. Diğerini ise aleyhi'l-la'ne aldı.” Bu mahallin mütâlaasını müteâkib Hazret'in buyurduğu nüktenin zevkî kalb-i Fakîr'e pertev-endâz oldu. Ve anladım ki beyt-i Fârisinin ma'nâsı zevk-i iblisîdir. Zîrâ buhl ü hasede müsteniddir.”

Dede Efendimiz hazretlerinin inşâd buyurdıkları beytin ma'nâsı ise zevk-i Muhammedî'dir. Zîrâ sehâ ve civânmerdî üzerine müsteniddir. İblîs diyor ki: “Yâ Rabb sen benim mâşûkumsun. Madem ki beni tard ettin. Ve harîm-i vaslına ağyârı kabûl ettin. Ben de onları huzûruna gelemeyecek bir hâle getireceğim. فبعزتك لا غوينهم أجمعين Hâlbuki (s.a.v.) Efendimiz'in zevk-i aliyyeleri bunun zıddıdır. Onlar buyuruyorlar: “Kesâfet-i tabîiyye sâika-i irtikâb-ı kebâir eden ümmetine şefâat edip nâil-i cemâl edeceğim ve وما أرسلناك الا رحمة للعالمين Bakınız o ârif-i billah hangi deryâ-yı ma'rifetten i'tirâf buyururlar imiş.

Bir gün hücrede kahve pişirdiğim sırada kahve kaşığı aradım, bulamadım. Hazret bir sigara kağıdı kabının bir parçasını lüle gibi bükülmüş oldukları hâlde gülerek elime verdiler. Ve buyurdular ki: “İşte sana bir kahve kaşığı ki pâdişâhda bile bulunmaz. Dervîş istihsâl-i

havâyic emrinde terk-i tekellûf ile işlerini olurluna bağlamalı. Her ne bulursa onunla iktifâ etmeli.”

Yine bir gün mübârek ellerini öpüp huzûr-i şerîflerinden çıktığım sırada Fakîr’e bir sigara inâyet buyurdular. Hâlbuki elimde yanar bir sigara olduğundan onu irâe ile “Var Efendim” dedim. Buyurdular ki: “Dervîş kimseden bir şey talep etmez. Fakat geleni de Hakk’tan bilip redd etmez.” Derhâl sigarayı aldım.

İşte Hazret’in şâkirdleriyle olan musâhebât u muâmelâtı böylece ya sarahaten veya delâleten irşâd ve ikâza müstenid idi.

Azîmimizin Son Zamânlarındaki Ahvâl-i Aliyyeleri

Hazret üç aylarda Mesnevî-i Şerîf dersini ta’tîl buyurdıkları vakit ara sıra Sünbül Efendi hazretleri hângâh-ı münîfine gidip, durak kırâat olunduğu esnâda semâ‘ buyururlar ve esnâ-i semâ‘da kendilerine hâl-i âlî galebe ettiği sîmâ-i şerîflerinden zâhir ve nümâyân olur idi. Ve ekseriyâ refâkat-i aliyyelerine lûtfe Mihri Efendi merhûm ile Fakîr’i alırlar idi. Böyle bir semâ‘ esnâsında bir gün mecliste azîm bir feyz eseri zâhir olup, dervîşân ve züvvâr arasında hıçkırarak ağlamalar vâki‘ oldu. Bizler dahi kâimen züvvâr arasında Hazret’e nazar eder idik ve Hazret dahi o hâl içinde bizlere atf-ı nazar buyururlar ve o nazar-ı feyz-i eser, a‘makımıza nüfûz eder idi.

Son cum‘alardan bir cum‘a günü Mesnevî-i Şerîf dersinden evvel huzûrunda bir hâl-i istiğrâk nümâyân idi. Cum‘a namâzını arkalarındaki saffda kıldım. Namâz esnâsında hâl-i kıyâmda iken vaz‘iyyet-i rûkû‘a karîb bir hâle gelir idi. Ve kollarını yanlarına salıverecek gibi bir vaz‘iyyet alırlar idi. Bu hâl içinde namâz hitâm buldu. Mesnevî-i Şerîf’e başladılar. Ve takrîr-i şerîflerinde aslâ iğlâk ve rekâket olmaksızın dersi ikmâl buyurdular. Ve o gün bize izin verip yalnız Nazmî Kaptân merhûmu alarak hücrelerine teşrîf buyurdular. Merhûm Kaptân’ın rivâyetine nazaran Hazret hücre-i şerîfelerine dâhil olunca arka üzerine yatıp: “Ben deryâ isterim.” buyurmuşlar. Ertesi hafta hücreye gittiğimizde Fakîr’e hitâben buyurdular ki: “Ben geçen hafta ne yaptığımı bilemeyecek bir hâlde idim. Mesnevî-i Şerîf tedrîs ederken dahi ne söylediğimi bilemiyorum. Acabâ bir noksân vâki‘ oldu mu?” Fakîr dahî, “Hayır Efendim hiçbir noksân vâki‘ olmadı. Ders pek mükemmell takrîr buyuruldu.” dediğimde, “Elhamdulillah” buyurdular. Ve başka bir şey demediler.

1327 sene-i rûmîyesi evâilinde İmdâdullah Efendi hazretlerinin *Mesnevî-i Şerîf Şerhi’nin* tab‘ına dâir Hindistan’da Nessar Ahmed nâmında ki zâta yazdıkları mektûbun derûnuna Fakîr’in adresini hâvi bir zarf vaz‘ edip yazılacak cevâbın bu zarfa vaz‘an irsâlini mektûbun metninde beyân buyurdular. Bu ana değin Hindistan’a birçok mektûb yazdıkları hâlde bu tedbire mürâcaat buyurdıkları vâki‘ değildi. Sebebini anlamadım ve kendilerine de sordum. Bunun hikmeti bi’l-âhire ma‘lûm oldu. Zîrâ bu zarfa vaz‘an Hindistan’dan gönderilen cevab 13 Ağustos 1327 tarihinde dest-i Fakîr’e vâsıl oldu ki, Hazret’in yevm-i irtihâllerinden yirmi iki gün geçmiş idi. Mektûb yed-i Fakîr’e kaldı.

**Alay Eminliğinden Mütakâid Cemâl Bey Merhûmun 13 Muharrem 1330
Tarihinde Fakîr’e Yazdığı Mektûbun Sûreti**

Râsime-i selâmı Ba‘del-edâ şu veche ile arz-ı hâle cür‘et ederim ki teşnedilâne-i hakîkatin bülbülü ve şehri-i maârifin ve mürde dillere hayât bahş etmekte İsâ-kadem ehlullah-ı izâmın serefrazı merhûm ve mağfûr Dede Efendi hazretlerinin füyûzât-ı ma‘neviyyesine her zamân kemâl-i tehassürle dâde-i rûz müterakkib iken henüz nâil-i lûtf ve iltifâtı olmadığımın dolayısı kemâl-i telehhüfle eşk-rîz-i teessûf idim. İş bu üç yüz otuz senesi Muharremü’l-Harâmının onuncu pazartesi gecesi namâz-ı işâyı Ba‘de’l-edâ evrâd u ezkârımı ikmâl ederek biraz istirahat etmek üzere ber-mu‘tâd döşeğe uzanmış idim. Bu esnâda idi ki salât-ı münciyeye müdâvemet ediyor ve envâr-ı Muhammediyye’ye ve tecelliyât-ı ilahiyenin zuhûruna muntazır bulunur idim. O anda kendimi rûşen-i zamîr zevât ile memlû azîm bir ebniyenin derûnunda buldum. Bilmediğim ve görmediğim bu mahalde herkes kuş gibi geçiyor, bitmez ve tükenmez olan bu kalabalığın da arkası kesilmiyordu. Ben bu hâle şaşırıp kalmış ve etrâf u eknâfa atf-ı nazar-ı taaccüb etmekte iken âlî bir taht üzerinde cenâb-ı Es‘âd’a nazarım ilişti. Hemen o cânibe koştum. Ve ân-ı vâhidde kâimen huzûr-i Es‘âd’da durdum. Bana hitâben: “*Cemâl neredesin? Ben seni bekliyorum.*” İltifât-ı safâ bahşâsına ma‘rûz kaldım. Bu iltifât-ı kelâm beni müstağrak-ı lûcce-i sürûr eyledi. Sevindim ve sevincimden şu yolda irâde-i kelâm eyledim. “Efendim ben sizi ne derecelerde sevdiğimi ve her dâim sizi aradığımı bilirsiniz?” cevâbı ağzımdan çıktı. Bu sözü sarf eder etmez şu yolda irâde-i kelâm eylediler. “*Cemal beni âlem-i rû‘yâda ve âlem-i hayâlde mi arıyorsun? Artık beni oralarda arama Cemâl, benim sözümü işitiyor musun ve beni görüyor musun? Bu âlem, âlem-i hayâl mi? Bu hâl rû‘yâ mı? İşte beni her dâim burada ara ve böyle gör.*” Bu kelâm-ı hikmet encâm-ı nihâyet bulur bulmaz nasıl olduğunu tahattur edemiyorum, iki cihân güneşi (s.a.v.) Efendimiz teşrîf buyurdular. Tam muvâcehe-i âcizîde tevakkuf ederek nezd-i celîl-i risâlet-penâhîlerinde bulunanlara birkaç def‘alar ba‘zı ifâdâtta bulundular ise de anlayamadım. Ve birkaç def‘ada bana ve benim yanımda bulunanlara doğru nazar-ı kîmyâ eserlerini tevcih ettiler. İşte bu hâl-i heybet ve dehşet içinde âlem-i farka geldim. Zerre kadar uyku alâimi yok idi. Ve ondan sonra da hayli zamân uyuyamadım.

انتهى كلام الحال و سيجى ظهوره انشاء الله تعالى

Mehmed Cemâl

Fi’l-hakîka da Dede Efendimiz hazretlerinin “Ben seni bekliyorum.” nutk-i şerîflerinin âsar-ı zuhûr ederek Cemâl Bey bu târîhden sonra bu âlemde çok yaşamadı. Rahmetullahi aleyh.

Ahmed Avnî

Avnî Beyefendi birâderimizin menkûlâtı burada hitâm buldu.